

De Standaard 28 september 1996

Didacticus Frans Daems over de nieuwe spelling in het onderwijs

Met het Groene Boekje naar de toets

Ludo Permentier

Onderwijzers moeten niet proberen de nieuwe officiële spellingregels te doen toepassen in de klas. Deze regels zijn niet bedoeld voor de gebruikers, laat staan voor kinderen. Zij zullen de nieuwe spelling wel leren al doende, woord per woord. Dat zegt professor Frans Daems, die didactiek van het Nederlands doceert aan de Universiteit Antwerpen en die bij de spellinghervorming betrokken was, onder meer als lid van de Taaladviescommissie. Daems heeft kritische bedenkingen bij het gebruikelijke spellingonderricht. Leer kinderen in de Nederlandse les het Groene Boekje gebruiken, zegt hij, zoals ze in de les wiskunde naar de zakjapanner mogen grijpen.

DE nieuwe spellingregels zijn niet bedoeld om kinderen te leren schrijven", zegt Frans Daems. „Het zijn geen regels die het handelen sturen, maar die het spellingsysteem beschrijven voor specialisten. Dat is iets heel anders. Hier bestaat een misverstand over, dat ook in scholen erg verspreid is en versterkt wordt doordat het Groene Boekje probeert deze regels op een publieksvriendelijke wijze uit te leggen. Uit alle onderzoek blijkt dat mensen weliswaar regels gebruiken, maar niet de regels die ze geleerd hebben op school, wel regels die ze onbewust zelf verworven hebben door met schrijven bezig te zijn. Als leerkrachten de nieuwe spelling in de klas willen brengen, moeten ze niets anders doen dan ze vroeger deden: woord per woord leren."

Daems heeft het alleen over kinderen op school. Volwassenen die kunnen spellen en die over voldoende abstractievermogen beschikken, kunnen via de weg van de taalbeschouwing wel hun schrijfgewoonten veranderen. Maar kinderen leren schrijven woord per woord, en zelfs met onderdelen van woorden, bijvoorbeeld *uw* in *duw*, *ruw*, *schuw*. „Zij leren onbewust koppelingen te maken tussen spraakklanken en letters. Dat is een proces van lange duur. Kinderen hebben zes of zeven jaar nodig om een elementaire schriftelijke woordenschat te verwerven. Betekenis, gebruik en schrijfwijze leren ze het best tezamen in realistische gebruikscontexten. Pas later heeft het zin deze kennis eens op een rijtje te zetten, bijvoorbeeld met een overzicht van simpele regels, en met speelse oefeningen over specifieke spellingproblemen zoals *ei/ij*, *ou/au*, *dt* of de tussenklanken in samenstellingen. Maar die eerste methode, dat leren al doende, mag je niet overslaan. Daarnaast pleit ik voor taalbeschouwing over het kleinere of grotere belang van spelling naar gelang van de situatie, en voor werken aan een attitude van nauwkeurigheid."

Recent onderzoek leert dat de koppeling tussen klank en beeld beter tot stand komt naarmate een combinatie vaker voorkomt. Iedereen die wel eens foute teksten moet verbeteren, heeft dat zelf al ondervonden. Daems neemt als voorbeeld de *dt*-regels. „Je ziet vaker *gebeurd* staan waar het *gebeurt* moet zijn, dan omgekeerd. Eenvoudig omdat de vorm *gebeurd* vaker voorkomt in teksten. Ander voorbeeld: van de fouten in de zin *Ik wordt blei als ik met de trijn mag rijzen* komt alleen de *dt*-fout voor. Waarom? Omdat je het woord *wordt* wel vaak

geschreven hebt, maar *rijzen* al veel minder en *blei* en *trijn* helemaal niet. Conclusie? Wij schrijven met woorden, niet met losse letters."

Frans Daems was op meer dan één manier betrokken bij de spellinghervorming. Hij was voorzitter van de Raad voor Nederlandse Taal en Letteren, het adviesorgaan van de Taalunie, toen de ministers begin 1994 het gros van de voorstellen van de Spellingcommissie-Geerts afwezen. De Raad had nochtans een gematigd positief advies uitgebracht over deze voorstellen. Later werd Daems weer om advies gevraagd, deze keer als lid van de Taaladviescommissie. Die zocht een betere formulering voor de regels die de ministers toch van de commissie-Geerts wilden overnemen. Dat resulteerde in nieuwe formules voor de tussenklank *e(n)*, wat later nog eens door Jan Renkema werd „vertaald" voor het grote publiek. Een derde klus die Daems klaarde, samen met twee andere Vlaamse leden van de Taaladviescommissie, was het selecteren van typisch Vlaamse woorden, die toch beschouwd kunnen worden als behorend tot het standaard-Nederlands.

De didacticus zegt vandaag dat mensen niet spellen door regeltjes toe te passen die vernuftige taalkundigen in elkaar hebben gestoken. Waarom heeft hij er dan aan meegewerkt? Is de nieuwe regeling voor de tussenklanken dan niet héél regelgebonden, en komen die regels niet in de plaats van een intuïtief systeem dat alleen een tussen-n vereiste als de betekenis van het woord dat vroeg?

„De intuïtieve regel gaf aanleiding tot massale verwarring. Wat voor de ene een noodzakelijk meervoud was, was dat niet voor de andere. Moest het *kastemaker* zijn omdat hij maar één kast tegelijk maakt of *kastenmaker* omdat hij er in heel zijn carrière een heleboel maakt? Een normale speller laat op dit spellingprobleem geen regels los. We hebben daarom gemeend de taalgebruiker een dienst te bewijzen door alle woorden met hetzelfde beginwoord op dezelfde manier te spellen. Het gaat tenslotte over een categorie van meubelen in het genoemde geval, niet om één of meer concrete meubelen. Alles met *kast* krijgt vandaag een n, alles met *geboorte* gaat zonder n. Deze nieuwe regeling ondersteunt het intuïtieve leervermogen."

De schrijfwijze van de tussenklank *e(n)* was volgens Daems en de andere leden van de Taaladviescommissie niet volmaakt te regelen. De variatie in uitspraak zat een bevredigende spelling in de weg. Zelfs het veel geciteerde *kippenei*, dat volgens sommigen aanleiding zou geven tot „spellinguitspraak" (een foute manier van uitspreken onder invloed van de spelling), kun je volgens Frans Daems evengoed met een n uitspreken als zonder. Of je dus *kippenei*, of *kippeëi*, of *kippe-ei* schrijft, recht doen aan deze uitspraakvariatie kun je nooit. Denk ook aan *ziekenhuis* dat uitgesproken wordt als 'ziekehuis' of 'ziekenhuis'.

„Als je proefpersonen vraagt om samenstellingen te parafaseren (*bijvoorbeeld: „een kastenmaker is iemand die een kast maakt/kasten maakt", nvdr*) dan gebruiken ze een meervoud of niet, naargelang het woord met of zonder tussen-n werd aangeboden. Dat wil zeggen dat de spelling van een woord de betekenisvoorstelling ervan beïnvloedt. Spelling is meer dan een notatiesysteem in onze maatschappij, meer dan een bandopnemertje. Spelling heeft een effect op de manier waarop mensen denken."

Een andere recente vaststelling is dat veelvuldig lezen kinderen maar in beperkte mate helpt om goed te kunnen spellen. „De transfer van lezen naar spelling is relatief klein. De verklaring is dat er asymmetrie bestaat tussen de relatie klank-letter en de relatie letter-klank. Als je een woord geschreven ziet, kun je vrij eenduidig bepalen welke klank elk teken voorstelt. Maar omgekeerd, bij een klank kiezen welke letter je nodig hebt in dit woord, dat is heel wat anders. Lezen is gemakkelijker dan schrijven. Maar er zijn ook voorbeelden van kinderen die kunnen schrijven, en toch niet kunnen lezen. Mijn eigen dochtertje had rond haar vijfde een schriftsysteem ontwikkeld waarmee ze hele verhalen kon optekenen, maar dat niet klopte met ons schriftsysteem. Ze kon alleen haar eigen teksten lezen."

Volgens Daems gebeurt er te weinig onderzoek naar dit soort processen. Hij pleit voor investering in spellingdidactiek. „Van alle leerkrachten wordt vandaag verwacht dat ze deze

recente vakkennis in hun bezit hebben. Dat kan niet. Let op: ik maak de onderwijzers geen verwijt. Hun praktijk wordt alleen niet voldoende wetenschappelijk ondersteund, wegens een gebrek aan middelen. Als er overheidsgeld is voor research, wordt dat vooral besteed aan onderzoek naar onderwijsstructuren, bijna nooit aan onderzoek naar onderwijsinhouden." Dit jaar wordt het eerste vakdidactische onderzoek in opdracht van de overheid gevoerd naar het begrijpend lezen in het basisonderwijs. Dat is een goed begin, maar wel laat, vindt Frans Daems. Intussen wordt er veel tijd gestoken in vormen van spellingonderwijs die niet renderen. Het traditionele model van regeltjes uitleggen en dan toepassingsdictees maken, werkt slecht. „Met de spellingwijziging zijn er nu heel wat boekjes van die soort op de markt gegooid. Het is bijzonder jammer dat er praktisch geen middelen zijn om de wetenschappelijke kennis die we hebben van lees- en schrijfprocessen te vertalen naar de didactiek van het onderwijs."

Hoe moet de nieuwe spelling vandaag op school geïntroduceerd worden? Wat vindt de didacticus over de vraag om fouten tegen de tussen-n tijdelijk of definitief uit de foutensfeer te halen?

„Een fout tegen de tussen-n moet volgens mij wel worden onderstreept, maar niet bestraft. Ik bedoel niet alleen in een overgangperiode tot 1997, maar ook daarna. Ik ben dus voor tolerantie, maar leerlingen moeten ook weten dat die niet altijd en overal geldt. Als je met de computer iets zoekt in een databestand of op het Internet, moet elke letter juist zijn. Als je een tekst publiceert, moet je spelling goed zijn, want je moet het publiek terwille zijn. In een sollicitatiebrief schrijf je beter geen fouten. Dat betekent dat je alle hulpmiddelen inzet om die kwaliteit te bereiken. Dat moet je leren op school en ik pleit er ook voor dat leerlingen die hulpmiddelen, het Groene Boekje bijvoorbeeld, of een woordenboek, of een stappenkaart op school gebruiken, ook tijdens taaltoetsen."

„Ik ben sterk gekant tegen geïsoleerde spellingtoetsen. Spelling, woordenschat, schrijven en lezen moeten samen worden ingeoeft en getoetst. Maar ik weet dat het nog op grote schaal anders gebeurt. Ik heb zelf ooit een toets onder ogen gehad waarvan de opgave was: „vul in met woordjes van het tweede trimester". Dat deugt natuurlijk niet, maar het zit in de sfeer van de rituelen. Kijk eens, de boekdrukkunst bestaat sinds de zestiende eeuw, maar op school wordt nog vaak gedictieerd als tevoren. Hoeveel leerkrachten verwaarlozen hun leerboeken niet en werken alleen met invulstencils, met als gevolg dat de leerlingen de kans missen om allerlei leesstrategieën uit te proberen? En dan maar klagen dat de kinderen niet goed kunnen lezen en schrijven."